

המפרק את האיברים (עיין ראב"ע שם), וכן לשון המדרש המדבר על פירוק המשכן וכליו, וכותב "אף בְּשַׁעַת פְּרִיקַתוֹ אֶרֶון תִּחַלֶּה"; פריקתו - ולא פירוקו.

מסתבר שהשפה המדוברת בפינו מהווה כאן מכשול, שכן כשחז"ל אומרים 'מפרק' אנו מבינים באופן טבעי שכוונתם לפירוק המחובר, מכיון שבפינו התייחד בנין פיעל למשמעות זו. יתכן שאם חז"ל היו אומרים 'חייב משום פורק' היה לנו קל יותר להבין שהכוונה כאן לפריקת מטען ולא לפירוק דבר למרכיביו.

מהו 'בלעז'?

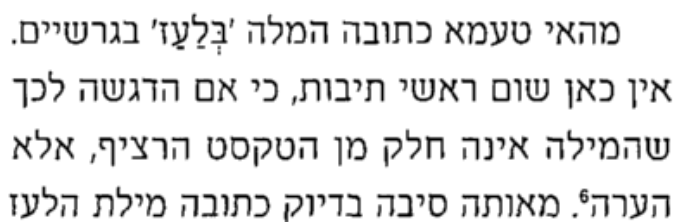
לסיום: נתבונן בפירוש המלה 'בלעז' שברש"י המודפסת על פי רוב בגרשיים, נראה שהיא ראשי תיבות. מה פשר ראשי התיבות האלו? דורשי רשומות סברו כי היא נוטריקון של 'לשון עם זר', ומאן דהו אפילו הציע, ספק בצחוק ספק ברצינות 'לשון עבודה זרה'.

האמת היא שלא מיניה ולא מקצתיה. המילה הזאת נמצאת כבר בלשון המקרא, כבפסוק "בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעַז" (תהלים קיד א) ופירש"י "עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקודש". ובמשנה (מגילה יז א) "אבל קורין אותה ללועזות בלעז". ראיה פשוטה לכך היא הביטוי "בלשון לעז" המופיע פעמים רבות בפירוש רש"י (בראשית א יא; ג כד; כו יד; ועוד יותר מעשרה מקומות), או הביטוי 'ב"ל' המופיע ברשב"ם על התורה, ראשי תיבות של 'בלשון לעז'. אם 'בלעז' עצמו היה ראשי תיבות, אי אפשר לעשות ראשי תיבות לראשי תיבות.

מדוע נכתבת איפוא המלה בראשי תיבות? הפתרון לכך הוא הגלגול שעבר על סימן הגרשיים המוכר לנו כסימן ראשי תיבות.

פעם היה נהוג לסמן ראשי תיבות בנקודה מעל כל אות. כמספר האותיות כך מספר הנקודות, כך לדוגמא ארז"ל [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] נכתב א'רז"ל; אעפ"כ [אף על פי כן] - נכתב א'ע"פ"כ. כך נהוג בכל כתבי היד הקיימים, ואף בדפוסים העתיקים.

סימן הגרשיים שימש למשהו אחר לגמרי: כשרצו לכתוב הערה צדדית בתוך טקסט - סימנו כל מילה בסימן גרשיים כדי להבליט לעיני הקורא שהמילים האלו אינם חלק מן הטקסט, שלא יקרא אותן בטעות ברצף. אפשר לראות עד היום הערות כאלו, למשל בפירוש רבינו חננאל למסכת ב"ק (דף יז:) שם מופיעות באמצע הפירוש המילים אחר"י שפת"חנו ד"רך למבי"נים נחזו"ר לפר"ש שמו"עתנו, כשכל מילה מצויינת בגרשיים. או בפירוש רש"י למסכת שבועות (מב). הכותב שכחת"י מלפר"ש המשנ"ה והננ"י מפר"ש כא"ן. גם סימני הסוגיות הכתובים לפעמים בדפי הגמרא, כתובים על פי רוב בסימן הגרשיים כדי ששימו לב שהם הוספה ואינם חלק מן הטקסט, דוגמת הסימן מעשי"ם, צדק"ה, קרב"ן, כה"ן, תעני"ת, מנע"ל, ברז"ל המופיע במסכת ברכות (לב). או זיל"א להני"א מחלי"ף איק"א ויעק"ב שבמסכת עירובין (סג), וכהנה רבות. במקרה של הסימנים היו מקומות שמחקו בהם המדפיסים את סימן הגרשיים, מן הסתם קרה זה בשלב מאוחר שבו כבר לא הבינו את פשר הגרשיים האלו.

עצמה תמיד בגרשיים [עיינן להלן מה אירע למילת לעז אחת שלא סומנה בגרשיים].

וכאן קרה דבר מעניין: באיזה שהוא שלב, אינני יודע מתי בדיוק, התאחד סימן ראשי התיבות עם סימן הגרשיים. במקום לכתוב נקודה מעל כל אות, התחילו לכתוב שתי נקודות מעל המילה ותו לא, ואז כנראה התאחדו שני הסימנים. אפשר לראות בדפוסים עתיקים מגמות מעורבות באותו ספר: לפעמים יש כבר את הגרש שאנו מכירים, ולפעמים נקודה, והדבר מתחלף מעמוד לעמוד. כמו כן, לפעמים אפילו קיצור של מילה מסומן בגרשיים כמו במסכתות התלמוד של דפוס נחמיאש (קושטא רס"ט). דבר שהיה מבלבל מאוד, שכן לא היה שייך לדעת אם האותיות 'אל' עם גרשיים מעליהן הן קיצור של 'אלא', או ראשי תיבות של 'אמר ליה'. וכבר הראינו לעיל (בפרק ג') דוגמאות של שיבושים שנוצרו כתוצאה מבלבול זה.

בסופו של תהליך נתפסו כל אותן הדגשות כסימן של ראשי תיבות, ואנו חשים באי נוחות כשאנו רואים את 'ראשי התיבות' האלו מסרבלים משפטים כגון 'שכחתי לפרש השמועה' שהבאנו לעיל'. בשלב זה התחילו כנראה לחשוב שה'בָּלַעַז' הוא ראשי תיבות וניסו לפענחו כי הנוטריקון הטובה.

Condition	Control (%)	MCI (%)	AD (%)
1	~95	~85	~75
2	~90	~80	~70
3	~85	~75	~65
4	~80	~75	~70

מקרה משעשע [או מעציב] שקרה לאחד מלעזי רש"י יוכיח לנו כמה גדול הצורך בסימן מסויים ומוסכם שידגיש כי המילה היא לעז ואינה חלק מן הטקסט הרציף. במסכת שבת (קלג:) אומר רבא שאיספלנית לפצעים צריכה להכיל "קירא וקלבא רישינא", 'קִירָא' היא שעווה [כך גם בעוד שפות, כגון בצרפתית, במקרה]. ומהו 'קלבא רישינא'? רש"י מסביר שם 'הוא זפת של עץ'. חומרים אלו כנראה שמשו לריפוי פצעים.

והנה אם נעיין במסכת בבא קמא (פה); נראה שהזוג הזה מופיע גם שם, אך שם כתוב רק 'קירא וקלבא', לא 'קלבא רישינא'. המלה 'רישינא' מופיעה רק ברש"י שם: "רישינא" שבחביות של יין, מה קורה כאן?

רבי נתן נטע רבינוביץ בספרו 'דקדוקי סופרים' על מסכת שבת שם, מספר לנו כי המלה 'רישינא' אינה נמצאת בנוסח הגמרא שבכל הדפוסים הישנים, היא נוספה לראשונה בדפוס פרנקפורט ד'מיין.

6. ומן הסתם זו הסיבה שמילת 'וודו'ק' כתובה בגרשיים תדיר, ואין כאן שום נוטריקון [גם למילה זו המציאו נוטריקונים שונים, כגון: 'ו' ע' נ' ד' ו' ילסט - ק' ענסטו" (אידיש: לכשתרצה - תוכל)].

7 גם במצבות בנות מאות השנים האחרונות אתה מוצא ערבוביה בין: ת'נ'צ'ב'ה' / ת.נ.צ.ב.ה. / תנצב"ה.